

Magdalena Lubińska-Bogacka

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
ORCID: 0000-0003-4124-7467

Bożena Majerek

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
ORCID: 0000-0002-5817-4826
<https://doi.org/10.1563/97883743889969.11>

Instytucjonalna pomoc i wsparcie interwencyjne osobom w kryzysie ze szczególnym uwzględnieniem ofiar przemocy

Institutional Assistance and Intervention Support for Persons in Crisis With Particular Emphasis on Victims of Violence

Abstract: Stress is a key element in the emergence of a crisis. When it reaches a critical level and the usual methods of dealing with it become ineffective, a crisis occurs. As a stressful situation

escalates, normal coping mechanisms do not provide relief, and the person often experiences extreme feelings of fear, anger, grief, hostility, helplessness, hopelessness, and a sense of alienation from oneself, family, and society. A crisis appears suddenly and unexpectedly; it may be just one event or many crisis situations encompassing the entire reality. And then an intervention system of care and support should appear. Crisis intervention is the skillful entry into the personal situation of a crisis victim at the right moment. In the crisis intervention system, the intervener tries to solve a problem that often leads to psycho-physical destruction. The task of crisis intervention is to help the crisis victim regain balance. If the victim needs help and further support in the form of counseling or psychotherapy, effective crisis intervention can significantly alleviate the need for intensive therapy. This article provides knowledge about the work and activities of individual services and intervention institutions (psychological, pedagogical, medical, social and justice) dealing with helping families in various crisis situations in which domestic violence is a significant social problem. Diagnoses carried out by the Ministry of Family, Labor and Social Policy show that as many as 24.7% of people in Poland declare that they have personally experienced at least one form of violence during their lives.

Keywords: crisis, stress, help and support system, violence, abused child, interdisciplinary team, counteracting domestic violence, abused child care system, perpetrator of violence, crisis intervention

Wstęp

Podstawowe zasady kryzysu i interwencji kryzysowej

Kryzys to sytuacja, w której człowiek znajduje przeszkodę w realizacji ważnych celów życiowych, której nie może pokonać za pomocą znanych mu

sposobów zachowania się i rozwiązywania problemów, co wywołuje stan dezorientacji i zamieszania. Odczuwany jest przez doświadczającego go człowieka jako trudność nie do zniesienia, wyczerpująca zasoby jego wytrzymałości. Kryzys występuje wówczas, gdy człowiek postrzega uraz jako zagrożenie potrzeby spełnienia, bezpieczeństwa czy sensu życia. Kryzys stanowi zagrożenie, które może przytłoczyć człowieka i przyczynić się do patologicznych zachowań, zagrażających zdrowiu czy życiu¹.

Taka sytuacja zmusza człowieka do szukania pomocy, co może służyć również jego rozwojowi. Kryzys jest zjawiskiem złożonym – problemy mają różne źródła, dotyczą wielu obszarów i na różnych poziomach. Mogą one dotyczyć wielu osób i różnych środowisk. Kryzysy ze względu na obszary ich występowania można podzielić na:

1. Kryzysy rozwojowe – pojawiają się w toku normalnego rozwoju w związku z poważną lub gwałtowną zmianą w sposobie życia, na przykład w związku z urodzeniem dziecka, przejściem na emeryturę.
2. Kryzysy sytuacyjne – pojawiają się w obliczu niepowtarzalnych, przypadkowych, nagłych zdarzeń, których człowiek nie jest w stanie przewidzieć czy kontrolować, na przykład w wyniku wypadku, nagłej choroby, utraty pracy.
3. Kryzysy egzystencjalne – wewnętrzne konflikty związane z życiowymi wyborami, poczuciem sensu podejmowanych dotychczas działań czy sensu życia, na przykład kryzys w wieku około pięćdziesięciu lat związany z decyzją o nieposiadaniu dziecka.
4. Kryzysy środowiskowe – pojawiające się w efekcie katastrof naturalnych, gospodarczych, politycznych, na przykład lawiny błotne, powodzie, uchodźstwo. Stan kryzysu trwa od 6 do 8 tygodni². W kryzysach występują cztery zasadnicze fazy, na które często zwracają uwagę interwencji:

Faza 1. Na skutek wystąpienia sytuacji trudnej pojawia się wzrost napięcia, niepokój, dyskomfort psychiczny, co prowadzi do uruchomienia nawyko-

¹ D. Kubacka-Jasiecka, P. Passowicz, *Interwencja kryzysowa. Konteksty indywidualne i społeczne*, Kraków 2016.

² J. Mellibruda, *Siedem ścieżek psychoterapii*, Warszawa 2016.

wych sposobów rozwiązywania problemów. Jest to faza niespecyficzna i nie musi prowadzić do kryzysu.

Faza 2. Brak sukcesów przy nieustannym trwaniu sytuacji trudnej powoduje dalszy wzrost napięcia i poczucie porażki, prowadzi do zaburzeń w funkcjonowaniu.

Faza 3. Następuje pełna mobilizacja sił wewnętrznych i uruchomienie wszelkich rezerw w zakresie mechanizmów radzenia sobie z problemami, osoba poszukuje nowych jakościowo sposobów rozwiązań oraz jest otwarta na pomoc. Problem może zostać rozwiązany. Najczęściej dochodzi do zmiany ról społecznych osoby, a równowaga emocjonalna zostaje przywrócona.

Faza 4. Jeśli problem nie został rozwiązany, napięcie rośnie, a ciężar kryzysu powiększa się. Może to prowadzić do kryzysu chronicznego (utrwalone zachowania patologiczne) lub do dezorganizacji osobowości i ostrych zaburzeń w funkcjonowaniu (np. nerwica, psychoza).

Objawy kryzysu przejawiają się najczęściej w:

- sferze fizjologicznej – zaburzenia snu, zaburzenia łaknienia, sięganie po używki, zaburzenia wegetatywne w zakresie układu krążenia, pokarmowego, oddechowego, moczowo-płciowego;
- sferze psychologicznej – obniżenie samooceny, lęk, utrzymujące się napięcie, rozdrażnienie, depresja, panika, poczucie bezradności, rozpacz, frustracja, oszołomienie, zmęczenie, żal, wściekłość, otępienie, utrzymujący się gniew i inne;
- sferze duchowej – rozpacz, złorzeczenia, ubolewanie, poczucie bezsensu istnienia, uczucie bólu duchowego, uczucie wrogości i niechęci wobec ludzi, uczucie opuszczenia przez wszystkich, także przez Boga i inne;
- sferze kontaktów społecznych – dezorganizacja w funkcjonowaniu zawodowym, dezorganizacja funkcjonowania w rodzinie, dezorganizacja funkcjonowania w kontaktach towarzyskich (ograniczenie kontaktów towarzyskich, izolacja lub nadmierne poszukiwanie kontaktów)³.

³ D. Kubacka-Jasiecka, P. Passowicz, *Interwencja kryzysowa...*

James L. Greenstone i Sharon C. Leviton⁴ wymieniają natomiast następujące objawy:

- behawioralne – wycofanie się, częste korzystanie ze zwolnień lekarskich, regresja, płacz, czyny antyspołeczne, częste wizyty u lekarza bez wyraźnych powodów, osłabienie wydajności w pracy, osłabione reakcje, reakcje histeryczne, nadmierne zajmowanie się kryzysem i pomijanie innych obszarów życia;
- poznawcze – dezorientacja, zawężenie pola uwagi, kłopoty z koncentracją, spontaniczne obrazy z przeszłości, niepewność, trudności w podejmowaniu decyzji, koszmary senne;
- emocjonalne – niepokój o przyszłość, szok, zaprzeczanie, brak poczucia bezpieczeństwa, poczucie winy z powodu przetrwania, poczucie utraty kontroli, żal, złość, depresja, nieprzystosowanie, lęk, poczucie beznadziejności.

Istnieje wiele teorii i modeli wyjaśniających genezę i przebieg interwencji kryzysowej w czasie kryzysu:

1. Model równowagi – szczególnie zalecany na początku interwencji kryzysowej. Polega na przywracaniu klienta do stanu równowagi sprzed kryzysu, stabilizowaniu go.
2. Model poznawczy – jego podstawą jest idea, że źródło kryzysu stanowi fałszywa ocena zdarzeń lub sytuacji otaczających kryzys, a nie same te zdarzenia. Interwencja polega na restrukturyzacji poznawczej, w efekcie której klient przestaje myśleć o swojej sytuacji jako beznadziejnej. Powinna być stosowana po ustabilizowaniu sytuacji klienta.
3. Model przemiany psychospołecznej – jego istotą jest przekonanie, że na ludzkie funkcjonowanie wpływają czynniki wewnętrzne (wyposażenie genetyczne, cechy osobiste) i zewnętrzne (społeczne, środowiskowe). Ten rodzaj interwencji podejmowany jest po ustabilizowaniu klienta.

Należy też wspomnieć, że psychoterapia, poradnictwo kryzysowe, terapia krótkoterminowa lub inne formy interwencji mogą okazać się przydatne po

⁴ J.L. Greenstone, S.C. Leviton, *Interwencja kryzysowa*, tłum. M. Gajdzińska, Warszawa 2004.

zastosowaniu interwencji kryzysowej. Celem działań interwencyjnych jest zażegnanie kryzysu, udzielenie pomocy emocjonalnej, socjalno-bytowej, prawnej. Ważne, żeby taka pomoc była udzielona kompetentnie, natychmiastowo. W razie potrzeby ofiara kryzysu będzie mogła później zdecydować się na podjęcie psychoterapii lub szukać porady w odpowiednim miejscu⁵.

Ciągłe sytuacje stresowe, różne wydarzenia kryzysowe mogą doprowadzić jednostkę do momentu załamania, które można rozpoznać poprzez profil osoby przeżywającej kryzys. Zakłopotanie, zagrożenie, dezorientacja, impas, desperacja, apatia, bezradność, presja, dyskomfort, otępienie – jeżeli występują u jednostki takie oznaki, to można przypuszczać, że ofiara jest w punkcie kryzysu, gdzie nie sprawuje już nad sobą pełnej kontroli i wpada w panikę, kiedy to sobie uświadamia. Stan ten może przejawiać się emocjonalnie, werbalnie, a nawet fizycznie. Dlatego niezmiernie ważne jest podjęcie kroków interwencyjnych, aby przerwać permanentne sytuacje kryzysowe. Osoby zajmujące się interwencją kryzysową wiedzą, że podstawą jest skuteczność stosowania wypracowanych procedur interwencyjnych. Każde działanie musi być przemyślane, rozważne i celowe, a procedura podejmowana w sześciu krokach: natychmiastowość, kontrola, ocena, dyspozycje, odniesienie, uzupełnienie⁶.

Przemoc jako problem społeczny

Jedną z sytuacji kryzysowych jest przemoc. W Polsce, podobnie jak w innych krajach, szczególnie niepokojącym problemem jest przemoc domowa. Zjawisko przemocy rodzinnej występowało we wszystkich epokach historycznych, jednak jako problem społeczny dostrzeżono je dopiero w końcu XIX wieku. Wówczas również zaczęły powstawać pierwsze organizacje pomocowe zajmujące się tym zjawiskiem. W roku 1874 za sprawą Henry'ego Bergha powstało w USA Society for Prevention of Cruelty to Children (Stowarzyszenie Przeciwdziałania Okrucieństwu wobec Dzieci). Uznanie zjawiska przemocy za problem społeczny miało miejsce w latach 60. XX wieku⁷. Od tego momentu wielu badaczy społecznych interesuje się tematem szkodliwości przemocy

⁵ Tamże, s. 7.

⁶ Tamże, s. 23–39.

⁷ P. Johnson, *Child Abuse. Understanding the Problem*, Crowood 1990, s. 36–38.

rodziców wobec dzieci, a w wielu krajach problemowi temu nadano najwyższą rangę. Postrzeganie zjawiska przemocy jest związane nierozdzielnie z procesem demokratyzacji życia, którego fundamentalnym przejawem jest prawo do nietykalności osobistej. Mówi o tym definicja Centrum Praw Kobiet: „Przemoc to każde zachowanie, które poniża człowieka, narusza jego prawa i powoduje psychiczne lub fizyczne cierpienie”. Od kilku lat coraz głośniej i więcej pisze się i mówi o zjawiskach przemocy w rodzinie i o nadużyciach wobec dzieci w naszym kraju. Temat stał się obiektem zainteresowania różnego rodzaju służb społecznych, organizacji pozarządowych i rządowych oraz opinii publicznej. W każdym kraju podejmowane są działania prawne i społeczne przeciwdziałające temu zjawisku. W 2005 roku weszła w życie ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Artykuł 2 par. 2 ustawy stanowi, że przemocą w rodzinie jest jednorazowe albo powtarzające się umyślnie działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. Obecna ustawa (z 2023 roku) utrzymała definicję przemocy. Jest to jeden z rodzajów patologii społecznej, który zarazem może być przestępstwem, z czego często nie zdają sobie sprawy osoby krzywdzone. Przemoc dotyka zwykle osoby najsłabsze, tj. dzieci, kobiety, a także osoby starsze i niepełnosprawne. Przemoc może przyjmować różne formy, np.: fizyczną, psychiczną, seksualną, ekonomiczną czy zaniedbanie.

Skala przemocy domowej jako zjawiska zachodzącego w środowisku zamkniętym jest niezwykle trudna do oszacowania. Składa się na to wiele przyczyn, poczynając od braku udziału osób trzecich, oporu osób dotkniętych przemocą przed wyjawieniem sytuacji na zewnątrz ze względu na uwarunkowania społeczne, obawy przed rozpadem związku, przed zachowaniem sprawcy itd. Z badań opinii publicznej prowadzonych na zlecenie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w 2021 roku wynika, że problem przemocy domowej jest zjawiskiem dostrzeganym w polskim społeczeństwie. Jedynie 33,7% badanych zadeklarowało całkowity brak kontaktu z jakąkolwiek formą przemocy, a 24,7% respondentów deklарowało, że w ciągu swojego życia oso-

biście doświadczyło co najmniej jednej z form przemocy. Jednocześnie aż 3/4 osób dotkniętych przemocą nie szuka pomocy żadnej instytucji i nie wierzy, aby taka pomoc była skuteczna. Przemoc fizyczna, seksualna, psychiczna i ekonomiczna popełniana na szkodę osób najbliższych jest przestępstwem. W zależności od tego, jaką przybiera formę, czy ma charakter jednorazowy czy też powtarza się, jest ścigana z różnych artykułów Kodeksu karnego (art. 156–157, 190, 197, 207–211, 291). Przemoc w stosunku do kobiet, przemoc seksualna wobec dziewcząt i chłopców oraz cielesna i psychiczna przemoc na dzieciach – to jedne z najczęściej występujących zjawisk degeneracji form życia społecznego. Zjawisko przemocy można i często rozpatruje się z kilku perspektyw: moralnej, prawnej, psychologicznej, ekonomicznej, medycznej. O randze tego problemu świadczy fakt, iż Rada Europy wydała kilka rekomendacji w sprawie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Najważniejsze z nich to: rekomendacja R 79/17 w sprawie ochrony dzieci przed okrutnym i poniżającym traktowaniem; rekomendacja R 85/4 w sprawie przemocy w rodzinie, zalecająca wczesną interwencję i pomoc ofiarom przemocy, zmianę przepisów prawnych w celu ograniczenia lub zakazu stosowania kar fizycznych wobec dzieci, stosowania innych niż kary kryminalne metod rehabilitacji sprawców; rekomendacja R 91/9 w sprawie środków nadzwyczajnych dotyczących rodziny oraz szczególnej ochrony dzieci, ofiar przemocy, zalecająca odformalizowany tryb wnoszenia wniosku, szybką procedurę i podejmowanie natychmiastowych działań w sytuacji ujawnienia przemocy w rodzinie.

Coraz częściej temat związany z przemocą pojawia się w mediach. Media jednak często interesują się sytuacjami zmarginalizowanymi zakresowo i środowiskowo, prezentują tylko drastyczne przypadki przemocy bądź informują o zjawiskach przemocy w sposób wyrywkowy, kształtując często zafałszowany obraz rzeczywistości.

Metodologia badań

Założeniem publikacji jest ukazanie działalności systemowego wsparcia dla osób w różnych kryzysach, a w szczególności dla ofiar przemocy domowej. Przedstawiono w niej między innymi założenia działalności niektórych instytucji, takich jak: Zespoły Interdyscyplinarne, które działają w zakresie prze-

mocy w rodzinie i jej przyczyn, celu ich powołania i planu działania. Pokróćce omówiono też działania grup roboczych, Ośrodków Wsparcia, Ośrodków Interwencji Kryzysowej, program korekcyjno-edukacyjny, specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, Gminne Punkty Konsultacyjne, Ośrodki Pomocy Społecznej, Powiatowe Centra Rodziny.

W opracowaniu przedstawiono wybrane placówki działające w systemie interwencji kryzysowej w Krakowie. Powstała ona na podstawie analizy dokumentów, obserwacji i praktyki własnej różnych ośrodków, które podejmują działalność na rzecz osób pokrzywdzonych przemocą domową. Bazę źródłową stanowiły następujące dokumenty: Małopolski Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2017–2020, obecnie obowiązujący program na lata 2020–2024, Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie dla Gminy Miejskiej Kraków na lata 2014–2020, aktualnie obowiązujący Kodeks cywilny i Kodeks karny, Sprawozdanie z tworzenia zespołów interdyscyplinarnych w zakresie przemocy w rodzinie w Krakowie, Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, dzienniki urzędowe, raporty Centralnego Biura Opinii Społecznej (CBOS) i Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), Program Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie, Rozporządzenie Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej w sprawie Zespołu Monitorującego do spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, Polska Karta Praw Ofiary, Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 3 czerwca 2011 roku w sprawie nadzoru i kontroli nad realizacją zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, obowiązujące statuty i regulaminy analizowanych instytucji krakowskich.

Ponieważ przemoc w rodzinach występuje niezależnie od poziomu i statusu społecznego, materialnego czy kręgu kulturowego, istnieje potrzeba ciągłego monitoringu tego zjawiska. Przemoc nie jest zjawiskiem marginalnym, dlatego nie może być wewnętrzną sprawą żadnej rodziny. Każdy ma obowią-

zek zapobiegać przemocy. W związku z tym, że przyczyny agresji i przemocy są kojarzone również z przemianami społeczno-ekonomicznymi, a zwłaszcza z recesją, bezrobociem i upadkiem autorytetów, słabością systemu prawnego, działań policji i instytucji kontroli społecznej, na każdym etapie (rządowym, samorządowym) powstają różne programy, nowe instytucje wspierające i pomocowe, które w swoich założeniach mają przeciwstawiać się przemocy w rodzinie i wspierać ofiary przemocy.

Działalność Zespołów Interdyscyplinarnych w zakresie przemocy w rodzinie jako jedna z metod interwencyjnych

W dniu 10 czerwca 2010 roku weszła w życie nowelizacja ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Nowelizacja tej ustawy zainicjowała tworzenie tzw. Zespołów Interdyscyplinarnych w zakresie przemocy w rodzinie, którą utrzymała ustawa z 2023 roku. Zespół taki miał być zorganizowany przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta. W jego skład wchodzi przedstawiciele różnych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, ale również policji, oświaty, ochrony zdrowia, organizacji pozarządowych, przedstawiciele świeccy i duchowni, a także kuratorzy sądowi, prokuratorzy i sędziowie karni. W zależności od potrzeb do Zespołów mogą być zapraszani inni specjaliści działający na rzecz przeciwdziałania przemocy. Obsługę organizacyjno-techniczną Zespołu najczęściej zapewnia ośrodek pomocy społecznej. Posiedzenia Zespołu Interdyscyplinarnego odbywają się w zależności od potrzeb, jednak nie rzadziej niż raz na trzy miesiące. Tworzenie Zespołu jest procesem opartym na zaangażowaniu, wiedzy, umiejętnościach i współpracy wielu przedstawicieli różnych dziedzin. Punktem wyjścia tej metody pracy jest założenie, że w każdym środowisku lokalnym są instytucje, organizacyjne (szkoły, ośrodki pomocy społecznej, policja itd.) czy osoby (pedagodzy, lekarze, kuratorzy itd.) działające na rzecz wsparcia dziecka i rodziny. Istnieje zatem konieczność systemowej i kompleksowej współpracy tych środowisk – wymiany informacji, spostrzeżeń w zakresie rozwiązywania lokalnych problemów. Współpraca w takim wymiarze stanowi zaplecze merytoryczne.

Zespół ma za zadanie między innymi: diagnozować problem przemocy w rodzinie, a następnie podejmować działania w środowisku zagrożonym przemocą w celach zapobiegawczych bądź podejmować interwencję w środowisku dotkniętym patologią. Konieczne jest opracowywanie i realizacja indywidualnych planów pomocy i inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc, a następnie monitorowanie sytuacji w tych rodzinach. Do zadań Zespołu należy również dokumentowanie podejmowanych działań, a także ich efektów. Zespół Interdyscyplinarny to grupa współpracujących ze sobą profesjonalistów (reprezentujących różne środowiska), działająca w sposób skoordynowany w celu skutecznego reagowania na informacje o przemocy w rodzinie. W szerszym znaczeniu kształtuje on zasady pomocy dzieciom i rodzinom na danym terenie i tworzy warunki umożliwiające stworzenie interdyscyplinarnego systemu tej pomocy.

Idea Zespołów Interdyscyplinarnych wyrosła z pragmatycznego postrzegania możliwości, jakie niesie ze sobą współdziałanie przedstawicieli różnych instytucji, różnych grup zawodowych w rozwiązywaniu konkretnych problemów z różnych obszarów życia społecznego. Dzięki takiemu współdziałaniu można:

- osiągnąć większą skuteczność w rozwiązywaniu problemów;
- lepiej koordynować działania nakierowane na rozwiązanie trudnej sytuacji konkretnej rodziny;
- zwiększyć kompetencje, zdobyć nowe doświadczenia służące efektywniejszym działaniom;
- zmniejszyć ryzyko manipulacji;
- wypracować model współpracy między instytucjami, organizacjami i osobami, oparty na jasnym i sprawnym przepływie informacji, ponieważ tylko wówczas istnieje szansa na wyeliminowanie działań powielających się czy też wzajemnie wykluczających;
- zwiększyć poczucie wzajemnego wsparcia w rozwiązywaniu problemów;
- zwiększyć poczucie bezpieczeństwa własnego, również społeczności lokalnej⁸.

⁸ Por. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy domowej, Dz.U. z 2021 r., poz. 1249.

Funkcjonowanie Zespołów Interdyscyplinarnych

Członkowie muszą poświęcić wiele uwagi, by Zespół sprawnie funkcjonował i uwzględniał zasady pracy zespołowej, która sprzyja efektywności pracy. Zasady te to:

- regularne spotkania;
- szacunek dla siebie i odmiennych poglądów;
- wzajemne słuchanie;
- gotowość do przyjęcia konstruktywnej krytyki;
- uczciwość;
- świadomość własnych możliwości i ograniczeń;
- ustalenia ról i zakresu odpowiedzialności poszczególnych członków Zespołu⁹.

Dobrej pracy sprzyja także między innymi wspólne szkolenie. Członkowie Zespołu, pracując razem, słuchając tych samych informacji, zaczynają lepiej rozumieć charakter wzajemnych relacji, pełnionych ról i zakres odpowiedzialności. Wzmacnia to zaangażowanie całego Zespołu.

Podstawowymi przeszkodami w pracy Zespołów mogą być stereotypy w postrzeganiu przedstawicieli innych grup zawodowych i towarzysząca temu niechęć, postawy rywalizacyjne związane z walką o wpływy – hierarchizowanie członków Zespołu ze względu na instytucje, które reprezentują. Utrudnienie stanowić może oczywiście brak wystarczającej wiedzy na temat zjawiska przemocy, jego mechanizmu i procedur postępowania. Z dotychczasowych doświadczeń wyłania się również problem oporu w przekazywaniu informacji. Odrębną kwestię stanowią osobiste uprzedzenia. Świadomość tych ograniczeń może stanowić dobrą podstawę do ich przezwyciężenia – nakierowania na współpracę wokół celów.

Ważne w pracy Zespołów Interdyscyplinarnych są:

- jasne normy komunikowania się, podejmowania decyzji, rozwiązywania konfliktów;
- zaplanowanie przebiegu danego spotkania: co chcą osiągnąć, jakie są sprawy do omówienia, ile mają na to czasu, kto prowadzi spotkanie,

⁹ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy domowej, Dz.U. z 2021 r., poz. 1249.

kto sporządza notatki z podjętych ustaleń, kiedy spotkają się następnym razem i jak będą sobie przekazywać bieżące informacje o działaniach i sytuacji rodziny potrzebującej ich pomocy;

- przyjęcie i realizacja strategii działań: wymiana informacji, wnioski, plan i rozdział działań;
- zasady kontaktów z członkami rodziny, zakres i sposób przekazania im informacji o działaniach zespołu, harmonogram i tryb dalszej współpracy¹⁰.

Kolejnym etapem działania Zespołu jest praca z konkretnym przypadkiem, problemem.

Cała procedura odbywa się w ramach następujących etapów:

- 1) zgłoszenie przypadku;
- 2) wstępna ocena;
- 3) planowanie działań;
- 4) świadczenie pomocy;
- 5) ewaluacja;
- 6) zakończenie¹¹.

Zespół interdyscyplinarny może tworzyć też grupy robocze w celu rozwiązywania problemów związanych z wystąpieniem przemocy w rodzinie. W skład grup roboczych wchodzi przedstawiciele: jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, policji, oświaty, ochrony zdrowia. W skład grup roboczych mogą wchodzić także kuratorzy sądowi oraz przedstawiciele innych podmiotów w zależności od potrzeb rozpatrywanego przypadku¹². Członkowie Zespołu Interdyscyplinarnego i grup roboczych mogą przetwarzać dane osób dotknię-

¹⁰ J. Dyrz, *Model współpracy interdyscyplinarnej*, Kraków 2011, s. 1–34.

¹¹ M. Lubińska-Bogacka, *Stosowanie przemocy wobec dziecka – przyczyny, skutki, diagnozowanie i profilaktyka*, Kraków 2019; Taż, *Kształcenie specjalistycznej kadry do spraw przemocy w rodzinie zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa*, [w:] *Senior i rodzina*, red. nauk. M. Banach, A. Szwedzik, Kraków 2013, s. 201–215.

¹² Taż, *Działalność zespołów interdyscyplinarnych w zakresie przemocy w rodzinie jako metoda współpracy różnych grup społecznych działających w ramach systemu opieki społecznej w Polsce*, [w:] *Interdisciplinárna kooperácia v ošetrovatel'stve, pôrodnej asistencii a sociálnej práci*. Recenzovaný zborník z 5 medzinárodnej vedeckej konferencie, red. I. Kamanová, L. Štefáková, Ružomberok 2013, s. 2011–2015.

tych przemocą w rodzinie i osób stosujących przemoc w rodzinie dotyczące: stanu zdrowia, nałogów, skazania, orzeczeń o ukaraniu, a także innych orzeczeń wydanych w postępowaniu sądowym i administracyjnym, ale są zobowiązani do zachowania poufności wszelkich informacji i danych. Mówi o tym art. 9b (Dz.U. z 20 września 2005 roku, nr 180). Prace w ramach grup roboczych są prowadzone w zależności od potrzeb zgłaszanych przez Zespół Interdyscyplinarny lub wynikających z problemów występujących w indywidualnych przypadkach. Zadaniem grup roboczych jest opracowanie i realizacja planu pomocy w indywidualnych przypadkach wystąpienia przemocy w rodzinie, monitorowanie sytuacji rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz rodzin zagrożonych wystąpieniem przemocy, dokumentowanie działań podejmowanych wobec rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz efektów tych działań. Członkowie Zespołów muszą zachować szczególną poufność i składać specjalne oświadczenia, w których zobowiązują się do ochrony informacji i danych, które uzyskały przy realizacji zadań związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, jak również po zakończeniu pracy w Zespole.

Przed przystąpieniem do wykonywania czynności, o których mowa w art. 9b (Dz.U. z 20 września 2005 roku, nr 180), członkowie Zespołu Interdyscyplinarnego oraz grup roboczych składają organowi, o którym mowa w art. 9a (Dz.U. z 20 września 2005 roku, nr 180), oświadczenie o następującej treści: „Oświadczam, że zachowam poufność informacji i danych, które uzyskałem przy realizacji zadań związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie oraz, że znane mi są przepisy o odpowiedzialności karnej za udostępnienie danych osobowych lub umożliwienie do nich dostępu osobom nieuprawnionym”.

Podjęcie interwencji w środowisku wobec rodziny dotkniętej przemocą odbywa się w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty” i nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie. Procedura „Niebieskie Karty” obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie.

Przedstawiciele podmiotów, o których mowa w ustawie (Dz.U. z 20 września 2005 roku, nr 180), realizują procedurę „Niebieskie Karty” na podstawie

zasady współpracy i przekazują informacje o podjętych działaniach przewodniczącemu Zespołu Interdyscyplinarnego.

Wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” następuje przez wypełnienie formularza „Niebieska Karta” w przypadku powzięcia w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie.

Rada Ministrów określiła w drodze rozporządzenia procedurę „Niebieskie Karty” oraz wzory formularzy „Niebieska Karta” wypełnianych przez przedstawicieli podmiotów realizujących powyższą procedurę, mając na uwadze skuteczność działań wobec osób dotkniętych przemocą w rodzinie i ich dobro.

Czynności wykonywane przez Zespół i grupę roboczą w ramach procedury:

- na posiedzenie Zespołu Interdyscyplinarnego lub grupy roboczej zaprasza się osobę, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, przy czym należy podkreślić, iż nie dotyczy to dzieci;
- niestawienie się osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, nie wstrzymuje prac Zespołu Interdyscyplinarnego lub grupy roboczej;
- członkowie Zespołu Interdyscyplinarnego lub grupy roboczej, w obecności osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, dokonują pogłębionej analizy sytuacji rodziny, ustalają indywidualny plan pomocy dla osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie w zakresie działania wszystkich podmiotów realizujących procedurę „Niebieskie Karty” i wypełniają formularz „Niebieska Karta – C”, który stanowi załącznik nr 3 do rozporządzenia;
- indywidualny plan pomocy obejmuje ogół działań podejmowanych przez osobę, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, oraz podmioty realizujące procedurę „Niebieskie Karty”, w celu poprawy sytuacji życiowej tej osoby oraz jej rodziny, może on ulec zmianie, w zależności od potrzeb i sytuacji osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie,

w szczególności w sytuacji stwierdzenia nowego zdarzenia stosowania przemocy w rodzinie w trakcie działań dokonywanych przez Zespół Interdyscyplinarny lub grupę roboczą;

- przewodniczący Zespołu Interdyscyplinarnego wzywa osobę, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, na spotkanie Zespołu Interdyscyplinarnego lub grupy roboczej;
- członkowie Zespołu Interdyscyplinarnego lub grupy roboczej w obecności osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, wypełniają formularz „Niebieska Karta – D”, który stanowi załącznik nr 4 do rozporządzenia;
- formularze „Niebieska Karta – C” i „Niebieska Karta – D” podpisuje przewodniczący Zespołu Interdyscyplinarnego;
- Zespół Interdyscyplinarny lub grupa robocza podejmują decyzję, jak będą składane systematyczne wizyty funkcjonariusza Policji, sprawdzające stan bezpieczeństwa osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie;
- wszystkie działania podejmowane w związku z realizacją procedury „Niebieskie Karty” są dokumentowane. W przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa dokumenty są przekazywane organom właściwym do prowadzenia postępowania przygotowawczego.

W ramach pracy grupy roboczej Zespołu Interdyscyplinarnego członkowie mają prawo skierować osobę, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc i nadużywa alkoholu do Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Podobnie, jeżeli zachodzi podejrzenie, że osoba wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, dopuściła się po raz kolejny stosowania przemocy w trakcie działań dokonywanych przez zespół interdyscyplinarny lub grupę roboczą, wypełnia się formularz „Niebieska Karta – C” w zakresie niezbędnym do udokumentowania nowego zdarzenia.

Ośrodek Interwencji Kryzysowej jako sieć wsparcia dla ofiar przemocy

W systemie pomocy dla osób dotkniętych przemocą bardzo ważną rolę odgrywa Ośrodek Interwencji Kryzysowej (OIK). Ośrodki zostały powołane

w 2004 roku do pomocy osobom będącym w trudnej sytuacji życiowej, które nie są w stanie same pokonać kryzysów. Z pomocy mogą skorzystać osoby zagrożone kryzysem lub przeżywające sytuacje kryzysowe, takie jak: konflikty małżeńskie, partnerskie i rodzinne (zdrada, rozpad związku, rozwód), przemoc w rodzinie, nadużycia seksualne, gwałty, śmierć bliskiej osoby, choroba własna lub osoby bliskiej, zagrożenia samobójstwem, zdarzenia losowe (np. wypadek komunikacyjny, doświadczenie przestępstwa), inne sytuacje zagrażające życiu i zdrowiu, urodzenie dziecka, rozpoczęcie przez dziecko edukacji szkolnej, dorastanie dzieci, okres usamodzielniania się dzieci, przejście na emeryturę, śmierć współmałżonka. W Ośrodku najczęściej udzielana jest pomoc w następujących formach: specjalistyczna pomoc psychologiczna i terapia kryzysu dla par, specjalistyczna pomoc psychologiczna i terapia kryzysu dla rodzin, indywidualna pomoc dla dzieci i młodzieży przy współpracy z rodzicami, możliwość skorzystania z konsultacji lekarza psychiatry dla osób w kryzysie, pozostających w kontakcie z psychologiem, możliwość uczestniczenia w grupach psychoedukacyjnych dla dzieci, młodzieży i rodziców.

W przypadku zagrożenia życia lub zdrowia, możliwe jest tymczasowe schronienie w hostelu czy Ośrodku. Najczęściej z miejsc w hostelach, w których bezpłatnie można przebywać do trzech miesięcy, korzystają matki z dziećmi, które są ofiarami przemocy w rodzinie. Osoby potrzebujące wsparcia socjalnego i prawnego otrzymują je także poprzez działania pracownika socjalnego i prawnika. Pracownicy poprzez działalność terapeutyczną starają się u osoby w kryzysie zmniejszyć cierpienia, zapobiec rozległym i trwałym następstwom urazu, pomóc odzyskać równowagę psychiczną i kontrolę nad swoim życiem, zapobiec powtarzaniu się urazowych doświadczeń w przyszłości. W Ośrodku jest prowadzona krótkotrwała terapia, następnie osoba w kryzysie jest kierowana do różnych instytucji psychologicznych, socjalnych lub medycznych. Ośrodki działają przez 24 godziny. Działania pomocowe są bezpośrednie, ale także pośrednie (całodobowy telefon zaufania, przy którym dyżurują psycholodzy, pedagodzy i lekarze). Poza tym Ośrodek prowadzi grupy wsparcia. Są one tworzone w celu zapewnienia oparcia i pomocy członkom w radzeniu sobie z problemami, dzielenia się doświadczeniami w pokonywaniu trudności, udzielaniu sobie nawzajem wsparcia emocjonalnego. Uruchamiane są w miarę potrzeb klientów i stanowią system wsparcia dla tych osób,

które w swoim środowisku są go pozbawione. Spotkania uczestników mają charakter otwarty, odbywają się raz w tygodniu. Są to najczęściej grupy kobiet doświadczających przemocy w rodzinie, ale nie tylko. Często tworzone są też grupy wsparcia dla osób opuszczających zakłady karne, mających trudności w przystosowaniu się do życia na wolności, dla osób długotrwale bezrobotnych, a także rodziców dzieci niepełnosprawnych oraz rodziców osieroconych, którzy stracili dziecko w wyniku jego samobójstwa, wypadku czy też śmiertelnej choroby. Podstawową zasadą interwencji jest natychmiastowość działań pomocowych, udzielanych niezwłocznie, możliwie jak najszybciej od momentu zgłoszenia się osoby w kryzysie do Ośrodka. Ta zasada umożliwia w maksymalnym stopniu zabezpieczenie osoby przed wtórnymi problemami, zdarzeniami, zakłóceniami, jakie może powodować sytuacja problemowa, przede wszystkim jednak daje największe szanse na polepszenie własnej sytuacji psychospołecznej.

Punkt Informacyjno-Konsultacyjny

Podobną działalność do OIK prowadzą Gminne Ośrodki Informacyjno-Konsultacyjne. Punkt Informacyjno-Konsultacyjny prowadzi indywidualne konsultacje psychologiczne, prawne, pedagogiczne i socjalne. Konsultacje psychologiczne udzielane są z zakresu zaburzeń emocjonalnych, psychicznych i osobowościowych. Ponadto udzielana jest pomoc osobom z rodzin z problemem alkoholowym, w tym ofiarom przemocy, poradnictwo dla rodziców dzieci z trudnościami wychowawczymi. Osoby potrzebujące wsparcia, a niemieszczące się w wyżej wymienionych grupach również mogą liczyć na pomoc. Konsultacje prawne udzielane są w zakresie prawa rodzinnego i opiekuńczego, zabezpieczenia społecznego oraz podstawowej pomocy w zakresie prawa karnego świadczonej osobom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych. Prawnik może pomóc na przykład w wyjaśnieniu obowiązujących przepisów, napisać pismo procesowe, doradzać podczas postępowania procesowego, a przede wszystkim w oparciu o regulacje prawne poszukiwać takiego rozwiązania, które będzie najkorzystniejsze dla osoby. Konsultacje pedagogiczne dają możliwość uzyskania przez rodziców i opiekunów informacji na temat metod wy-

chowawczych i opinii, jak skutecznie oraz mądrze wychowywać i czerpać satysfakcję z procesu wychowania. Rodzice otrzymują propozycje sposobów pracy z dzieckiem, metody i odpowiednie narzędzia pedagogiczne oraz rozwiązania, które pozwolą im skorygować popełniane niedociągnięcia wychowawcze i zmieniać dotychczasowe zachowania dziecka. Porady udzielane są bezpłatnie.

Ośrodki dla matek z dziećmi

Ośrodkami instytucjonalnymi, które mają bardzo duże znaczenie dla osób w trudnych sytuacjach bytowych, psychologicznych, są domy dla matek z dziećmi. Kobiety znajdujące się w trudnej sytuacji, a oczekujące narodzin dziecka, mogą otrzymać pomoc. Pomoc uzyskują kobiety z dziećmi. Schronienie znajdują kobiety w szczególnie trudnej sytuacji życiowej, bardzo często niemające własnego mieszkania, eksmitowane z mieszkań na bruk lub bezdomne, które opuściły zakłady karne. Mieszkankami są kobiety znajdujące się w okresie okołoporodowym, to znaczy trzy miesiące przed i trzy miesiące po porodzie. Kobiety mogą przebywać w Ośrodku do pół roku. Ten czas powinny przeznaczyć na terapię, aktywizację zawodową oraz na skorzystanie z fachowej pomocy pedagogiczno-psychologicznej. Mieszkanki tych placówek otrzymują pomoc psychologiczną, pedagogiczną, prawną i socjalną. Ponadto, szczególnie młodociane matki, mogą korzystać z pomocy pracownika socjalnego lub pielęgniarki przy opiece nad noworodkiem. Pracownicy starają się także, by – o ile to możliwe – matki pozostawiły przy sobie dzieci, biorąc na siebie trud wychowania. W Krakowie, obok ośrodków państwowych tego typu, znajdują się też ośrodki katolickie dla matek w ciąży, które z różnych przyczyn (najczęściej jednak jest to przemoc w rodzinie) nie mają możliwości urodzenia dziecka w domu rodzinnym i nie mają żadnego wsparcia w swoim środowisku. Przyjmowane są kobiety ze stwierdzoną przez lekarza ciążą. W Ośrodku otrzymują pomoc socjalno-bytową, medyczną i prawną do momentu urodzenia dziecka i po porodzie do sześciu, a nawet 12 miesięcy. W tym okresie matka wychowuje dziecko, ale także poszukuje pracy, miejsca w żłobku dla dziecka, rozwiązuje ponadto prawne problemy w swoim życiu. Pracownicy tych ośrodków współdziałają z MOPS-em na danym terenie. W jednym

z Ośrodków, na ul. Przybyszewskiego w Krakowie, zainstalowane jest Okno Życia, w którym matka może pozostawić swoje dziecko bez konsekwencji prawnej. Dziecko takie, po badaniach lekarskich, momentalnie jest kierowane do rodziny adopcyjnej. Procedury sądowe w zakresie przysposobienia dziecka są procedowane w bardzo szybkim tempie.

Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie

Pomocą dla ofiar przemocy domowej zajmują się specjalistyczne ośrodki dla ofiar przemocy, które zostały powołane w 2005 roku. Ich działalność jest bardzo szeroka. Udzielają pomocy przez 24 godziny. W Krakowie został powołany ośrodek wsparcia dla ofiar przemocy domowej w momencie wejścia ustawy w życie. Był to największy ośrodek tego typu w Polsce. Do podstawowych zadań Specjalistycznego Ośrodka Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie należy:

- zwiększenie skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz inicjowanie i wspieranie działań polegających na podnoszeniu świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie;
- świadczenie osobom doznającym przemocy w rodzinie specjalistycznych usług w zakresie interwencyjnym, terapeutyczno-wspomagającym i potrzeb bytowych, w tym zapewnienie całodobowego schronienia;
- realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie (indywidualnych i grupowych);
- prowadzenie analiz dotyczących zjawiska przemocy w rodzinie (sprawozdawczość);
- udział w realizacji Gminnego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Programu Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie oraz procedury „Niebieskie Karty” we współpracy z innymi podmiotami;
- obsługa organizacyjno-techniczna zespołu interdyscyplinarnego do spraw przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- udzielanie poradnictwa rodzinnego i socjalnego, prowadzenie działań profilaktycznych i edukacyjnych;

- pełnienie dyżurów w telefonach zaufania, stała współpraca z instytucjami działającymi na rzecz osób i rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej.

W strukturze Specjalistycznego Ośrodka Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie wyodrębnia się:

- Punkt Interwencyjno-Konsultacyjny dla Osób Doznających Przemocy w Rodzinie wraz z hostelem;
- Ośrodek Korekcyjno-Edukacyjny dla Osób Stosujących Przemoc w Rodzinie;
- Dział Pracy Socjalnej, Psychologiczno-Pedagogicznej, Terapeutycznej, Prawnej i Poradnictwa Rodzinnego.

W Ośrodku jest dostępna pomoc w postaci: poradnictwa rodzinnego, psychologicznego, pedagogicznego, poradnictwa prawnego, terapii indywidualnej i grupowej, terapii małżeńskiej i rodzinnej, mediacji rodzinnych, interwencji kryzysowej, szkolenia, doradztwa i edukacji. Tworzone są też grupy edukacyjno-motywacyjne dla osób doznających przemocy w rodzinie, programy korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc w rodzinie, praca socjalna, poradnictwo socjalne, całodobowe schronienie w sytuacji kryzysowej wywołanej przemocą domową, telefony zaufania, treningi psychologiczne, zajęcia profilaktyczne z zakresu radzenia sobie ze stresem, radzenie sobie z różnymi uzależnieniami, metody i formy wychowania dziecka bez agresji.

Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie należy do lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, jest realizatorem Gminnego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, współpracuje ze wszystkimi służbami, instytucjami, organizacjami pozarządowymi, które profesjonalnie zajmują się pomaganiem, zapewniają bezpieczeństwo i udzielają wsparcia osobom i rodzinom znajdującym się w sytuacji przemocy domowej lub w kryzysie.

W Ośrodku mogą przebywać osoby dorosłe indywidualnie lub matki czy ojcowie z dziećmi. Bardzo często dzieci te są świadkami przemocy, jednak ze względu na to, że jeden z rodziców jest ofiarą przemocy, może według prawa zatrzymać dzieci przy sobie. Inaczej jest w sytuacji, kiedy obydwójce rodzice są sprawcami przemocy w stosunku do swoich dzieci i nie ma tak zwanego rodzi-

ca wspierającego, wówczas odbiera się dzieci rodzicom. Do zabrania dzieci od rodziców dochodzi w wyjątkowo skrajnych sytuacjach, gdy ze względu na ich bezpieczeństwo nie są możliwe inne działania. Z danych resortu rodziny, który zbiera również informacje na temat dzieci krzywdzonych, wynika, że dzieci, które były bite przez rodziców, zostały im odebrane w trybie interwencyjnym. Przewiduje on, że w sytuacji gdy zagrożone jest zdrowie lub życie dziecka, pracownik socjalny, kurator rodzinny, działający wspólnie z policją i lekarzem, pielęgniarką lub ratownikiem medycznym, może podjąć decyzję o jego zabraniu z rodzinnego domu oraz umieszczeniu w najbliższej rodzinie lub w pieczy zastępczej. O zaistnieniu takiego zdarzenia musi w ciągu 24 godzin powiadomić sąd rodzinny, który podejmuje decyzję co do dalszego losu dziecka. Do Specjalistycznego Ośrodka Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie mogą zgłaszać się osoby doświadczające przemocy z terenu całego kraju. Nie jest wymagane żadne skierowanie ani nie są w tym zakresie wymagane decyzje administracyjne. Pomoc jest udzielana bezpłatnie. Ośrodek przyjmuje nie tylko obywateli polskich, ale również obywateli innych krajów, którzy przebywają na terenie państwa polskiego i potrzebują interwencji. Pomoc w Ośrodku udzielana jest bezpłatnie, a czas pobytu w Ośrodku uzależniony od potrzeb danej osoby. Ustawowo pomoc powinna być udzielona najpierw na trzy miesiące, następnie z różnych przyczyn (psychologicznych, socjalno-bytowych) jest przedłużana.

Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej i Polskie Towarzystwo Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu

Instytucje realizują w swoich zadaniach związane z problemem przemocy Program Oddziaływań Psychologiczno-Terapeutycznych dla Osób Stosujących Przemoc w Rodzinie. Celem tego programu jest poprawa jakości życia rodzin dotkniętych przemocą, poprzez rozwijanie i utrwalanie kompetencji osób stosujących przemoc w rodzinie w zakresie komunikacji z osobami najbliższymi i życia bez stosowania przemocy. Powyższa forma wsparcia jest przewidziana dla głównej grupy odbiorców, tj. mężczyzn, dla których zaplanowane zostały spotkania grupowe, indywidualne i w parach małżeńskich/

partnerskich. Skutkiem udziału w oferowanym wsparciu jest poprawa jakości funkcjonowania osób stosujących przemoc, rozwijanie i utrwalanie kompetencji w zakresie komunikacji i zachowań wobec osób najbliższych, bez stosowania przemocy. Realizowane zajęcia mają na celu:

- kształtowanie umiejętności psychospołecznych (asertywności, rozpoznawania i wyrażania emocji, radzenia sobie w sytuacjach trudnych, konfliktowych itp.);
- rozwijanie zdolności samoakceptacji;
- nauka i utrwalanie komunikacji bez przemocy;
- poszerzanie samoświadomości w kontekście własnych zasobów oraz ograniczeń i negatywnych stereotypów funkcjonowania w relacjach rodzinnych;
- nabycie lub poszerzenie umiejętności związanych z budowaniem relacji rodzinnych, partnerskich;
- utrwalenie wyuczonych pozytywnych zmian u osób, które ukończyły program korekcyjno-edukacyjny.

Poza tym prowadzone są grupy wsparcia dla kobiet, które doświadczyły lub doświadczają przemocy w rodzinie. Grupy mają charakter otwarty, więc każda uczestniczka może dołączyć na każdym etapie spotkań. Dzięki spotkaniom kobiety mogą:

- wzmocnić siebie;
- odnaleźć swe mocne strony;
- odbudować wiarę we własne możliwości;
- przezwyciężyć poczucie wstydu;
- poznać drogę wychodzenia z przemocy, jaką pokonały inne kobiety;
- nabrać sił do nowych działań i zmian;
- dać sobie szansę na lepsze życie bez przemocy.

Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie

Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie (PCPR) w zakresie zadań dotyczących przeciwdziałania przemocy w rodzinie działa na podstawie Powiatowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar

Przemocy w Rodzinie. Celem nadrzędnym programu jest ograniczenie zjawiska przemocy w rodzinie oraz skutków jej stosowania.

Program jest realizowany poprzez cele operacyjne, takie jak:

- 1) diagnoza środowiska lokalnego;
- 2) edukacja społeczna i promocja postaw społecznych oraz działań wolnych od przemocy,
- 3) dostępna sieć instytucji świadczących profesjonalną pomoc osobom i rodzinom uwikłanym w przemoc domową;
- 4) pomoc i wsparcie dla osób doznających przemocy w rodzinie;
- 5) działania skierowane do sprawców przemocy w rodzinie;
- 6) efektywną współpracę instytucji i organizacji na rzecz zapobiegania i zwalczania przemocy w rodzinie¹³.

Ponadto PCPR-y realizują programy służące działaniom profilaktycznym mającym na celu udzielenie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrożenia prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie – art. 6 ust. 3 pkt 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (1.4.2. KPPPwR).

W ramach działalności prowadzone są także między innymi Warsztaty Kompetencji Społecznych i Rodzicielskich. Założeniem głównym tych spotkań jest wsparcie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym zagrożonych przemocą w rodzinie. Celem warsztatów jest nabycie umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach życiowych (sytuacje stresowe, problemy), jak również wsparcie rozwoju kompetencji rodzicielskich, radzenie sobie rodziców lub przyszłych rodziców w różnych sytuacjach wychowawczych, nabycie umiejętności modyfikowania niepożądanych lub nieodpowiednich zachowań, jak również zapoznanie się ze skutecznymi metodami komunikowania się bez przemocy. Warsztaty adresowane są do rodziców, szczególnie tych, którzy chcą i potrzebują wsparcia w zakresie opiekuńczo-wychowawczej funkcji rodziny, wymagają konsultacji ze specjalistami oraz odczuwają potrzebę spotkania z innymi rodzicami i opiekunami.

¹³ PCPR w Krakowie 2023, Powiatowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Pfiar Przemocy w Rodzinie na lata 2021–2026.

PCPR prowadzi też grupy korekcyjno-edukacyjne dla osób, które nie radzą sobie z kontrolowaniem swoich negatywnych emocji. Uczestnictwo w zajęciach grupy daje możliwość nauczenia się skutecznych sposobów kontrolowania negatywnych emocji, przede wszystkim złości, i właściwego ich wyrażania. Udział w zajęciach może pomóc w uzyskaniu większej świadomości własnych emocji i zachowań. Dzięki informacjom dotyczącym zasad skutecznej komunikacji zajęcia mogą przyczynić się również do poprawy relacji pomiędzy członkami rodziny. Program Oddziaływań Korekcyjno-Edukacyjnych dla Osób Stosujących Przemoc w Rodzinie stanowi formę interwencji, której zasadniczym celem jest zatrzymanie przemocy. Osiągnięciu tego celu służy edukacja sprawcy w obszarze przemocy (jej form, dynamiki, źródeł i stereotypów wzmacniających przemoc) oraz korekcja zachowań niepożądanych poprzez dostarczenie i przyswojenie przez sprawcę narzędzi i technik służących powstrzymaniu się przed stosowaniem przemocy. Naczelnym celem programu jest redukcja zachowań przemocowych u jego uczestników, kształtowanie postaw partnerstwa, szacunku i odpowiedzialności wobec partnera, dzieci, osób starszych i niepełnosprawnych oraz odpowiedzialności za popełnione czyny. Adresatami programu są osoby dorosłe powyżej 18. roku życia. Zasadniczym warunkiem przyjęcia do programu jest uznanie przez osobę faktu stosowania przemocy we własnej rodzinie. Program realizowany jest przez okres sześciu miesięcy w wymiarze 80 godzin. Zajęcia prowadzone są w formie 60 godzin zajęć grupowych i maksymalnie 10 spotkań indywidualnych, w wymiarze 20 godzin (po dwie godziny każde). Podczas spotkań indywidualnych zawsze zostaje przeprowadzone rozpoznanie i analiza sytuacji rodzinnej oraz zawodowej związanej ze stosowaniem przemocy przez uczestnika, wywiad, diagnoza cech osobowości (np. przy zastosowaniu odpowiednich kwestionariuszy) oraz diagnoza postaw wobec przemocy.

Do głównych form pracy należy praca warsztatowa na podstawie psychoedukacji, treningów (umiejętności rozwiązywania konfliktów, zachowań asertywnych, zastępowania agresji, negocjacyjnych oraz podtrzymywania motywacji do zmiany), a także praktycznych ćwiczeń i wykorzystywania pozyskiwanych umiejętności. W ramach programu prowadzona jest grupa korekcyjno-edukacyjna skierowana do mężczyzn. Ma ona charakter otwarty, co oznacza możliwość rozpoczęcia udziału w programie na każdym etapie jego trwa-

nia, po wcześniejszej konsultacji z prowadzącymi grupę. Kandydaci do udziału w grupie korekcyjno-edukacyjnej mogą zgłaszać się z własnej inicjatywy lub być kierowani przez kuratorów sądowych, prokuraturę, sąd, członków grup roboczych lub Zespołów Interdyscyplinarnych ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, dzielnicowych Policji, pracowników socjalnych. Przed przystąpieniem do programu niezbędne jest spotkanie z prowadzącymi grupę w celu kwalifikacji do uczestnictwa. Konsultacja odbywa się podczas indywidualnego spotkania z prowadzącym grupę. Spotkania grupy korekcyjno-edukacyjnej prowadzi kobieta i mężczyzna, posiadający kwalifikacje do prowadzenia tej formy pomocy. Dla kobiet stosujących przemoc w rodzinie oferuje spotkania z prowadzącymi grupę, na których w systemie indywidualnych sesji realizowane są cele programu korekcyjno-edukacyjnego.

Poradnie terapii rodzin

Poradnie terapii rodzin prowadzą szereg projektów związanych z profilaktyką przemocy domowej, między innymi robią to poprzez realizację różnych projektów. Poniżej przedstawiono niektóre z tych aktualnie realizowanych.

Projekt „Dziecko krzywdzone – profilaktyka, interwencja i wczesna pomoc”

Celem projektu jest zapoznanie pracowników oświaty (pedagogów, psychologów, wychowawców i nauczycieli) oraz osób zajmujących się zawodowo pracą z dziećmi z problemem przemocy w rodzinie, podniesienie ich kompetencji w zakresie diagnozy zjawiska, skutecznej interwencji oraz pracy z rodziną dotkniętą przemocą. Element programu stanowi również wskazanie możliwych dróg pomocy poszczególnym członkom rodziny, z uwzględnieniem przygotowania dzieci i młodzieży do pełnienia ról społecznych i rodzinnych bez uciekania się do stosowania przemocy. Celem dodatkowym było wyposażenie beneficjentów ostatecznych w praktyczne narzędzia psychologiczne pomagające w walce ze stresem w miejscu pracy i zapobiegające zjawisku wypalenia zawodowego.

Zajęcia odbywają się najczęściej w grupach około 15-osobowych. W ramach zajęć poruszone są następujące tematy:

- 1) definicje przemocy;
- 2) rodzaje przemocy (fizyczna, psychiczna, seksualna, zaniedbanie);
- 3) stereotypy dotyczące zjawiska przemocy;
- 4) mechanizmy powstawania przemocy (społeczne i kulturowe, biologiczne);
- 5) zjawiska towarzyszące przemocy (uzależnienie sprawcy, współuzależnienie ofiar, zaburzenia i choroby psychiczne, strategie stosowane przez sprawców);
- 6) zasady i sposoby prowadzenia programów terapeutycznych wobec stosujących przemoc;
- 7) cykle przemocy;
- 8) diagnoza dziecka – ofiary przemocy;
- 9) najczęstsze objawy stosowania przemocy wobec dzieci;
- 10) charakterystyka ofiar przemocy;
- 11) ogólne zasady postępowania z ofiarami przemocy, budowanie pierwszego kontaktu z dzieckiem – ofiarą przemocy;
- 12) rozmowa z rodzicem dziecka, wobec którego stosowana jest przemoc;
- 13) przyczyny przemocy wobec dziecka;
- 14) aspekty prawne postępowania w przypadku przemocy w rodzinie;
- 15) mapa instytucji pomocowych;
- 16) stres i zespół wypalenia zawodowego w pracy pedagoga. konkretne przypadki z osobami prowadzącymi warsztat.

Projekt „Usłysz niemy krzyk – jak pomóc krzywdzonemu dziecku”

Celem projektu jest zapoznanie pracowników oświaty (pedagogów, psychologów, wychowawców i nauczycieli) z problemem przemocy w rodzinie, podniesienie ich kompetencji w zakresie diagnozy zjawiska, skutecznej interwencji oraz pracy z rodziną dotkniętą przemocą.

Projekt „Pomóż krzywdzonemu dziecku”

Jest to cykl warsztatów dotyczący przemocy wobec dziecka skierowany do nauczycieli, pedagogów i psychologów szkolnych. Przeprowadzone szkolenia umożliwiły usystematyzowanie wiedzy na temat rodzajów przemocy oraz jej objawów, profilaktyki zachowań ryzykownych, przeciwdziałania przemocy oraz promocji zdrowego stylu życia w rodzinie. Celem szkoleń jest zwiększenie świadomości i poczucia kompetencji w radzeniu sobie z przypadkami przemocy w otoczeniu, a także uwrażliwienie i podniesienie poziomu odpowiedzialności za los ofiary.

Ponadto poradnie terapii rodzin prowadzą terapię indywidualną i grupową, grupy wsparcia dla rodzin w kryzysach, ale też bardzo ciekawy projekt skierowany do rodziców stosujących przemoc wobec dzieci lub przygotowujących się do roli rodziców, którzy nie umieją sobie radzić ze swoimi agresywnymi zachowaniami. Terapia grupowa polega na wprowadzeniu metod wychowawczych pozwalających rozładować złe emocje, poprzez różne metody gier, zabaw z dzieckiem, metod komunikacyjnych oraz uczenie rodziców spędzania czasu wolnego ze swoimi dziećmi. Beneficjentami tego projektu są często osoby niemające w dzieciństwie pozytywnego obrazu własnej rodziny, osoby, które były wychowankami zakładów wychowawczych, opiekuńczych i resocjalizacyjnych. Wspomnieć należy, że poradnie terapii rodzin w Krakowie bardzo często zajmują się pomocą dla dzieci z rodzin w kryzysie, która dotyczy całej rodziny, na przykład problemy uzależnień, problemy związane z przeżywaną traumą przez dzieci, których rodzice przebywają w zakładach karnych. Bardzo dobrze rozbudowana jest sieć pomocy dla rodziców pochodzących z różnych środowisk przemocowych wychowujących dzieci. Jest to pomoc warsztatowa promująca wychowanie bez przemocy. Warsztaty prowadzone są dla rodziców oraz dla rodziców i dzieci. Rodzice uczą się metod i form wychowawczych, zabaw, gier edukacyjnych, spędzania wolnego czasu w rodzinie bez przemocy.

Podsumowanie

Celem publikacji była analiza działalności systemowego wsparcia dla osób w kryzysach, szczególnie dotkniętych przemocą, oraz przekazanie informacji na temat działalności Zespołów Interdyscyplinarnych do Spraw Przemocy w Rodzinie oraz informacji na temat niektórych ważnych interwencyjnych ośrodków instytucjonalnych, które bardzo często powiązane są ze sobą organizacyjnie. Już ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku i obecna ustawa z 2023 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2005 roku, nr 180, poz. 1493) nakazuje pracownikom różnych służb szybkie, niezwłoczne zawiadomienie policji i prokuratora, zwłaszcza jeżeli istnieją przesłanki i prawdopodobieństwo, że krzywdzone jest dziecko. Interwencją kryzysową, rozumianą jako próbę szybkiego poradzenia sobie z aktualnym problemem, opieką nad rodziną i dzieckiem, zajmuje się Ośrodek Interwencji Kryzysowej współpracujący z Ośrodkiem Pomocy Społecznej oraz Powiatowymi Centrami Pomocy Rodzinie, a także ze specjalistycznymi ośrodkami pomocy dla ofiar przemocy. Ważne jest, aby pracownicy trafnie dobierali metody wsparcia i terapii dla rodziny, która potrzebuje pomocy, oraz szybko rozpoznawali czynniki ryzyka. Dlatego z punktu widzenia profilaktyki społecznej działalność Zespołów Interdyscyplinarnych, a także innych współdziałających z nimi instytucji jest niezastąpiona.

Na zakończenie przedstawiono listę instytucji na terenie Polski, w tym miasta Krakowa, uprawnionych do pomocy interwencyjnej dla rodzin, które są w różnych sytuacjach kryzysowych, a w szczególności ze względu na podjęty temat publikacji dla osób doznających przemocy.

Instytucje uprawnione do pomocy i wsparcia interwencyjnego, to najczęściej: Komendy Rejonowe Policji, Ośrodki Pomocy Społecznej, Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, Komisje Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Ośrodki Interwencji Kryzysowych, Ośrodki dla Ofiar Doznających Przemocy, Sądy Rodzinne i Nieletnich, Centrum Praw Kobiet, Poradnie Terapii Rodzin, Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne, Fundacja „Dajemy Dzieciom Siłę”, Pogotowie dla Ofiar Przemocy Domowej, Centra Profilaktyki i Edukacji, Środowiskowe Grupy Wsparcia dla Ofiar Przemocy, Grupy Terapeutyczne dla Dzieci Dotkniętych Przemocą Domową.

Bibliografia

- Brańka Z., Szymański M., *Agresja i przemoc we współczesnym świecie*, Kraków 1998.
- Caplan G., *An Approach To Community Mental Health*, New York 1961, [on-line:] https://scholar.google.pl/scholar?q=Caplan+G+1961,+An+approach+to+community+mental+health.&hl=pl&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar.
- Czabała C., *Czynniki leczące w psychoterapii*, Warszawa 2013.
- Dobijański M., *Opinia do ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (druk senacki nr 1061)*, Kancelaria Senatu. Opinie i ekspertyzy OE-474, 2023.
- Dyrzc J., *Model współpracy interdyscyplinarnej*, Kraków 2011.
- Greenstone J.L., Leviton S.C., *Interwencja kryzysowa*, tłum. M. Gajdzińska, Warszawa 2004.
- James R.K., Gilliland B.E., *Strategie interwencji kryzysowej*, Warszawa 2004.
- Jarosz E., *Przemoc w wychowaniu*, Monitoring Rzecznika Praw Dziecka „Między prawnym zakazem a społeczną akceptacją”, Warszawa 2015.
- Jarosz E., *Przemoc wobec dzieci: reakcje środowisk szkolnych*, Katowice 1998.
- Johnson P., *Child Abuse. Understanding the Problem*, Crowood 1990.
- Kądziała K., *Korzystaj z prawa. Poradnik dla osób pomagających ofiarom przemocy w rodzinie*, Warszawa 1996.
- Key E., *Stulecie dziecka*, Warszawa 2005.
- Kubacka-Jasiecka D., *Interwencja kryzysowa. Pomoc w kryzysach psychologicznych*, Warszawa 2010.
- Kubacka-Jasiecka D., Passowicz P., *Interwencja kryzysowa. Konteksty indywidualne i społeczne*, Kraków 2016.
- Lipowska-Toutsch A., *Wobec przemocy*, Warszawa 2010.
- Lubińska-Bogacka M., *Działalność zespołów interdyscyplinarnych w zakresie przemocy w rodzinie jako metoda współpracy różnych grup społecznych działających w ramach systemu opieki społecznej w Polsce*. Interdyscyplinarna kooperácia v ošetrovatelstve, pôrodnej asistencii a sociálnej práci: recenzovaný zborník z 5. mezinárodnej redeckej konferencie, red. I. Kamanová, L. Štefáková, Ružomberok 2013.
- Lubińska-Bogacka M., *Kształcenie specjalistycznej kadry do spraw przemocy w rodzinie zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa*, [w:] *Senior i rodzina*, red. nauk. M. Banach, A. Szwedzik, Kraków 2013, s. 201–215.

- Lubińska-Bogacka M., *Opieka i wsparcie dla ofiar przemocy*, [w:] *Agresja i przemoc we współczesnym świecie*, red. Z. Brańka, M. Szymański, Kraków 1998, s. 379–386.
- Lubińska-Bogacka M., *Organizacja pomocy społecznej w Polsce, Wielkiej Brytanii i Niemczech*, „Auxilium Sociale”, 1997, nr 1, s. 62–82.
- Lubińska-Bogacka M., *Stosowanie przemocy wobec dziecka – przyczyny, skutki, diagnozowanie i profilaktyka*, Kraków 2019.
- Lubińska-Bogacka M., *Wybrane problemy przemocy*, Kraków 2019.
- Mellibruda J., *Siedem ścieżek psychoterapii*, Warszawa 2016.
- Okun B., *Skuteczna pomoc psychologiczna*, Warszawa 2002.
- Poradnictwo psychologiczne*, red. C. Czabała, S. Kulczyńska, Warszawa 2015.
- Popiszyl I., *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 2000.
- Sztander W., *Rozmowy, które pomagają*, Warszawa 1999.

Akty prawne

- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 22 lutego 2011 roku w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (Dz.U. z 8 marca 2011 r., nr 50, poz. 259).
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 3 czerwca 2011 roku w sprawie nadzoru i kontroli nad realizacją zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 stycznia 2011 roku w sprawie Zespołu Monitorującego do spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (Dz.U. nr 28, poz. 146).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 22 października 2010 r. w sprawie wzoru zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2010 r., nr 201, poz. 1334).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 roku w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. z 2011 r., nr 209, poz. 1245).
- Uchwała Nr CXII/1732/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 9 lipca 2014 roku w sprawie przyjęcia Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochro-

ny Ofiar Przemocy w Rodzinie dla Gminy Miejskiej Kraków na lata 2014-2020.

Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego z dnia 19 sierpnia 1994 roku (Dz.U., nr 111, poz. 535 z późn. zm.).

Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 roku (Dz.U. nr 64, poz. 593, z późn. zm.).

Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi z dnia 26 października 1982 roku z późniejszymi zmianami.

Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw.

Ustawa z dnia 19 marca 1969 roku Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r. nr 13, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 roku Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 1964 r., nr 9, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku o kuratorach sądowych.

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z dnia 13 lipca 2010 r., nr 125, poz. 84).

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z dnia 20 września 2005 r., nr 180, poz. 1493).

Ustawa z dnia 9 marca 2023 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw.